

فارسی ششم

جامع‌ترین کتاب

برای استفاده‌ی دانش‌آموزان کلاس ششم،
ورودی مراکز استعدادهای درخشان و مدارس برتر

ویرایش پنجم

حمید طالب تبار

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه
مقدمه.....	۷
ساختار این کتاب.....	۸
بخش اول (معنی شعرها و نثرها)	۹
ستایش: به نام آن که جان را فکرت آموخت.....	۱۰
درس اول: معرفت آفریدگار.....	۱۴
حکایت: محبت.....	۱۸
درس دوم: پنجره‌های شناخت.....	۱۹
بحوان و حفظ کن: ای مادر عزیز.....	۳۱
بحوان و بیندیش: هُدهُد.....	۳۳
درس سوم: هوشیاری.....	۳۶
بحوان و حفظ کن: سخن.....	۳۸
درس چهارم: داستان من و شما.....	۳۰
حکایت: علم و عمل.....	۳۳
درس پنجم: هفت خان رستم.....	۳۳
بحوان و بیندیش: دوستان همدل.....	۳۸
درس ششم: ای وطن.....	۴۰
حکایت: انواع مردم.....	۴۳
درس هفتم: درس آزاد.....	۴۵
بحوان و حفظ کن: همه از خاک پاک ایرانیم.....	۴۶
درس هشتم: دریا قلی.....	۴۸
بحوان و بیندیش: تندگویان.....	۵۱
درس نهم: رنج‌هایی کشیده‌ام که می‌رس.....	۵۴
بحوان و حفظ کن: باران.....	۵۷
درس دهم: عطار و جلال‌الدین محمد.....	۵۹
حکایت: درخت علم.....	۶۱
درس یازدهم: شهدا خورشیدند.....	۶۳
بحوان و بیندیش: بوعلی و بهمنیار.....	۶۵
درس دوازدهم: دوستی.....	۶۸
عنوان.....	صفحه
مشاوره.....	۷۰
بحوان و حفظ کن: شیر خدا.....	۷۳
درس سیزدهم: درس آزاد.....	۷۶
حکایت: عمر گرانمایه.....	۷۷
درس چهاردهم: راز زندگی.....	۷۹
بحوان و بیندیش: پیاده و سوار.....	۸۱
درس پانزدهم: میوه‌ی هنر.....	۸۴
حکایت: افلان و مرد جاهل.....	۸۸
درس شانزدهم: آداب مطالعه.....	۹۰
بحوان و حفظ کن: به گیتی به از راستی پیشه نیست.....	۹۴
درس هفدهم: ستاره‌ی روشن.....	۹۶
بحوان و بیندیش: آوای گنجشکان.....	۹۹
نیایش.....	۱۰۱
بخش دوم (دانش‌های زبانی و واژه‌آموزی)	۱۰۳
درس اول: جمله.....	۱۰۴
تمرین مربوط به تعداد جمله.....	۱۰۷
تمرین مربوط به نهاد و گزاره.....	۱۰۸
تمرین مربوط به جمله از نظر محتوا.....	۱۰۹
تمرین مربوط به ترتیب اجزای جمله.....	۱۱۰
پرسش چهارگزینه‌ای مربوط به تعداد جمله.....	۱۱۱
پرسش چهارگزینه‌ای مربوط به تعداد نهاد و گزاره.....	۱۱۳
پرسش چهارگزینه‌ای مربوط به تعداد جمله از نظر محتوا.....	۱۱۵
پرسش چهارگزینه‌ای مربوط به ترتیب اجزای جمله.....	۱۱۷
پاسخ تمرین‌های مربوط به تعداد جمله.....	۱۱۹

عنوان صفحه

پاسخ تمرین‌های مربوط به نهاد و گزاره.....	۱۳۱
پاسخ تمرین‌های مربوط به تعداد جمله از نظر محتوا.....	۱۳۲
پاسخ تمرین‌های مربوط به ترتیب اجزای جمله.....	۱۳۳
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به تعداد جمله.....	۱۳۴
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به نهاد و گزاره.....	۱۳۶
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به جمله از نظر محتوا.....	۱۳۷
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به ترتیب اجزای جمله.....	۱۳۸
درس دوم: هم‌خانواده.....	۱۳۹
تمرین‌های مربوط به هم‌خانواده.....	۱۴۰
پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به هم‌خانواده.....	۱۴۱
پاسخ تمرین‌های مربوط به هم‌خانواده.....	۱۴۳
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به هم‌خانواده.....	۱۴۴
درس سوم: بخش (هجا).....	۱۴۵
تمرین‌های مربوط به بخش (هجا).....	۱۴۶
پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به بخش (هجا).....	۱۴۷
پاسخ تمرین‌های مربوط به بخش (هجا).....	۱۴۹
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به بخش (هجا).....	۱۵۰
درس چهارم: نشانه‌های جمع.....	۱۵۱
تمرین‌های مربوط به نشانه‌های جمع فارسی.....	۱۵۳
پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به نشانه‌های جمع فارسی.....	۱۵۴
پاسخ تمرین‌های مربوط به نشانه‌های جمع فارسی.....	۱۵۵

عنوان صفحه

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به نشانه‌های جمع فارسی.....	۱۵۶
درس پنجم: کنایه و مبالغه.....	۱۵۷
تمرین‌های مربوط به به آرایه‌ی مبالغه و کنایه.....	۱۵۹
پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به آرایه‌ی مبالغه و کنایه.....	۱۶۰
پاسخ تمرین‌های مربوط به مبالغه و کنایه.....	۱۶۲
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به آرایه‌ی مبالغه و کنایه.....	۱۶۳
درس ششم: منادا.....	۱۵۴
تمرین‌های مربوط به منادا.....	۱۵۵
پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به منادا.....	۱۵۶
پاسخ تمرین‌های مربوط به منادا.....	۱۵۸
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به منادا.....	۱۵۹
درس هشتم: نشانه‌گذاری.....	۱۶۰
تمرین‌های مربوط به نشانه‌های نگارشی.....	۱۶۲
پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به نشانه‌های نگارشی.....	۱۶۳
پاسخ تمرین‌های مربوط به نشانه‌های نگارشی.....	۱۶۵
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به نشانه‌های نگارشی.....	۱۶۶
درس نهم: کاربرد واژه‌ی نامه.....	۱۶۷
تمرین‌های مربوط به واژه‌ی «نامه».....	۱۶۸
پاسخ تمرین‌های مربوط به واژه‌ی «نامه».....	۱۶۹
درس دهم: قالب شعرها.....	۱۷۰
تمرین‌های مربوط به قالب‌های شعر فارسی.....	۱۷۵
پرسش‌های چهارگزینه‌ای مربوط به قالب‌های شعر فارسی.....	۱۷۶
پاسخ تمرین‌های مربوط به قالب‌های شعر فارسی.....	۱۷۹

عنوان صفحه

پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به قالب‌های شعر فارسی	۱۸۰
درس یازدهم: تشبیه	۱۸۱
تمرین‌های مربوط به آرایه‌های تشبیه	۱۸۳
پرسش‌های چهار گزینه‌ای آرایه‌های تشبیه ...	۱۸۳
پاسخ تمرین‌های مربوط به آرایه‌های تشبیه ...	۱۸۵
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به آرایه‌های تشبیه	۱۸۶
درس دوازدهم: فعل امر قدیمی	۱۸۷
تمرین‌های مربوط به فعل امر	۱۸۹
پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به فعل امر ..	۱۹۰
پاسخ تمرین‌های مربوط به فعل امر	۱۹۲
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به فعل امر	۱۹۳
درس چهاردهم: شخصیت بخشی و مناظره ..	۱۹۴
تمرین‌های مربوط به شخصیت بخشی و مناظره ..	۱۹۶
پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به شخصیت بخشی و مناظره	۱۹۷
پاسخ تمرین‌های مربوط به شخصیت بخشی و مناظره	۱۹۹
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به شخصیت بخشی و مناظره	۲۰۰
درس پانزدهم: شبه جمله و مخفف	۲۰۱
تمرین‌های مربوط به شبه جمله	۲۰۳
تمرین‌های مربوط به کلمه‌های مخفف (کوتاه شده)	۲۰۴
پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به شبه جمله	۲۰۵
پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به کلمه‌های مخفف (کوتاه شده)	۲۰۷
پاسخ تمرین‌های مربوط به شبه جمله	۲۰۹

عنوان صفحه

پاسخ تمرین‌های مربوط به کلمه‌های مخفف (کوتاه شده)	۲۱۰
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای شبه جمله ...	۲۱۱
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای کلمه‌های مخفف (کوتاه شده)	۲۱۳
درس شانزدهم: خوان / خوانی	۲۱۳
تمرین‌های مربوط به واژه‌آموزی	۲۱۴
پاسخ تمرین‌های مربوط به واژه‌آموزی	۲۱۵
درس هفدهم: تضاد و حرف اضافه‌ی «را»	۲۱۶
تمرین‌های مربوط به تضاد	۲۱۷
تمرین‌های مربوط به حرف اضافه‌ی «را» ...	۲۱۸
پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به تضاد ...	۲۱۹
پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به حرف اضافه‌ی «را»	۲۲۱
پاسخ تمرین‌های مربوط به تضاد	۲۲۳
پاسخ تمرین‌های مربوط به حرف اضافه‌ی «را» ...	۲۲۴
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به تضاد ..	۲۲۵
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای مربوط به حرف اضافه‌ی «را»	۲۲۶
بخش سوم (پرسش‌های چهار گزینه‌ای)	۲۲۷
درس اوّل	۲۲۸
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای	۲۳۵
درس دوم	۲۳۸
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای	۲۴۳
درس سوم	۲۴۵
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای	۲۴۹
درس چهارم	۲۵۱
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای	۲۵۵
درس پنجم	۲۵۷
پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای	۲۶۲

عنوان	صفحه
درس ششم	۳۶۴
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۶۶
درس هفتم	۳۶۷
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۶۹
درس هشتم	۳۷۰
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۷۵
درس نهم	۳۷۷
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۸۳
درس دهم	۳۸۴
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۸۸
درس یازدهم	۳۹۰
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۹۳
درس دوازدهم	۳۹۴
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۹۹
درس سیزدهم	۳۰۱
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۰۳
درس چهاردهم	۳۰۴
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۰۷
درس پانزدهم	۳۰۹
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۱۳
درس شانزدهم	۳۱۴
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۱۸
درس هفدهم	۳۲۰
پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای	۳۲۴
بخش چهارم (آزمون‌های تیزهوشان)	۳۲۵
آزمون شماره‌ی (۱)	۳۲۶
پاسخ آزمون شماره‌ی (۱)	۳۲۸

عنوان	صفحه
آزمون شماره‌ی (۳)	۳۲۹
پاسخ آزمون شماره‌ی (۳)	۳۳۱
آزمون شماره‌ی (۳)	۳۳۲
پاسخ آزمون شماره‌ی (۳)	۳۳۴
آزمون شماره‌ی (۴)	۳۳۵
پاسخ آزمون شماره‌ی (۴)	۳۳۷
آزمون شماره‌ی (۵)	۳۳۸
پاسخ آزمون شماره‌ی (۵)	۳۴۰
آزمون شماره‌ی (۶)	۳۴۱
پاسخ آزمون شماره‌ی (۶)	۳۴۳
آزمون شماره‌ی (۷)	۳۴۴
پاسخ آزمون شماره‌ی (۷)	۳۴۷
آزمون شماره‌ی (۸)	۳۴۸
پاسخ آزمون شماره‌ی (۸)	۳۵۰
آزمون شماره‌ی (۹)	۳۵۱
پاسخ آزمون شماره‌ی (۹)	۳۵۳
آزمون شماره‌ی (۱۰)	۳۵۴
پاسخ آزمون شماره‌ی (۱۰)	۳۵۶
آزمون شماره‌ی (۱۱)	۳۵۷
پاسخ آزمون شماره‌ی (۱۱)	۳۵۹
آزمون شماره‌ی (۱۲)	۳۶۰
پاسخ آزمون شماره‌ی (۱۲)	۳۶۲
آزمون شماره‌ی (۱۳)	۳۶۳
پاسخ آزمون شماره‌ی (۱۳)	۳۶۵
آزمون شماره‌ی (۱۴)	۳۶۶
پاسخ آزمون شماره‌ی (۱۴)	۳۶۸

مقدمه

فارسی را پاس می‌داریم، زیرا گفته‌اند «قدر زر زرگر شناسد، قدر گوهر گوهری»

یک سال از چاپ کتاب فارسی ششم گذشت و من در این مدت، به فکر بررسی محتوا و متن‌های آن بوده‌ام.

برای نوشتن فارسی ششم وقت بسیاری صرف شد؛ وقتی که از گذشتن لحظه‌لحظه‌ی آن، لذت می‌بردم. خیلی خوشحالم که نوشتن این کتاب، به پایان رسیده است. پایانی که جذاب و شادی‌بخش است.

همچون گذشته آرزو می‌کنم که این کتاب، تأثیر مثبتی داشته باشد بر دانش‌افزایی تمام دانش‌آموزان سرزمینم.

در پایان از دوست عزیزم جناب استاد شهنام دادگستر که ویراستاری علمی این کتاب را پذیرفتند، سرکار خانم آزاده امید مهر برای ویراستاری کتاب، آقای جواد باحشمت جویباری (مازندران)، جناب آقای مبین جهت پی‌گیری مستمر، سرکار خانم لیلی میرزایی و سرکار خانم معصومه عزیزی و سرکار خانم مونا خدایی حروف‌چینان ارزشمند، خانم سمانه ایمان‌فرد (گرافیکست)، خانم ملیحه محمدی (رسام)، دانش‌آموزان گرامی محمد دانیال شعبانی‌پور و امیر حسین جعفری (نمونه خوانان) و سرکار خانم مینا هُرمزی که طراحی جلد این کتاب را به عهده داشته‌اند، سپاسگزارم.

از تمام همکاران و دانش‌آموزان گران‌قدر، تقاضا دارم که پیشنهادهای بجا و ارزشمندشان را به آدرس انتشارات مبتکران ارسال فرمایند تا در چاپ‌های بعدی، محتوای کتاب پُربارتر گردد.

پاینده باشید!

حمید طالب‌تبار

تهران

ساختار این کتاب

دانش آموز عزیز! قبل از خواندن این کتاب، مطالب زیر را با دقت بخوانید.

این کتاب به چهار بخش تقسیم شده است:

بخش اول: در این بخش، تمام شعرها و نثرها، لغتها و پیام‌های هر درس، به ترتیب، شرح و معنی شده است و نکته‌های دستوری و آرایه‌های ادبی آن‌ها بررسی شد.

بخش دوم: تمام یادآوری‌های کتاب (دستور زبان فارسی، آرایه‌های ادبی و قالب‌های شعر) درس به درس بررسی شده است و برای هر قسمت، تمرین و پرسش‌های چهارگزینه‌ای با پاسخ تشریحی آورده شد.

بخش سوم: این بخش، شامل پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس به درس است؛ یعنی از هر درس در زمینه‌ی «دستور زبان فارسی»، «لغت»، «تاریخ ادبیات»، «آرایه‌های ادبی»، «معنی و مفهوم» و ... ، جداگانه، پرسش چهارگزینه‌ای طراحی شده و پاسخ تشریحی آن‌ها نوشته شده است.

بخش چهارم: این بخش مربوط به آزمون‌های ورودی تیزهوشان و مدارس برتر است تا دانش آموز، در پایان کتاب، خودش را بیشتر مورد ارزیابی قرار دهد.

بخش اوّل

معنی شعرها و نثرها

ستایش

به نام آن که جان را فکرت آموخت

شاعر: شیخ محمود شبستری

قالب شعر: مثنوی

معنی واژه‌ها، به ترتیب بیت‌ها

حق: خداوند
خرد: عقل
تاب: طاقت، توانایی، تحمل
از بهر: برای
دیده: آنچه دیده شده است، چشم، نگاه
نزد: پیش
تجلی: پیدا شدن
تعالی: بلند مرتبه، برتر

جان: روح
فکرت: اندیشه، تفکر
برافروخت: روشن کرد
فضل: احسان، بخشش
عالم: جهان، دنیا
فیض: بخشش، عطا
جمله: همه، تمام، سراسر
فروغ: نور، پرتو، روشنایی

معنی بیت‌ها

چراغ دل، به نور جان، برافروخت

به نام آن که جان را فکرت آموخت

معنی: به نام آن خدایی [آغاز می‌کنم] که به روح و جان انسان، فکر کردن و اندیشیدن را آموخته است و با بخشیدن جان به انسان، وجود انسان را با نور روحانی، روشن و هدایت کرده است.

نکته‌های آرایه‌ای: چراغ دل ← تشبیه (دل به چراغ مانند شده است). / نور جان ← تشبیه (جان مانند نور است). / چراغ و نور ← مراعات نظیر

بیشتر بدانیم

مراعات نظیر (= تناسب): آوردن واژه‌هایی از یک مجموعه است که با هم، هماهنگی دارند؛ یعنی یک واژه، دیگر واژه‌های هم‌مجموعه‌ی خودش را به خاطر آورد؛ مانند: واژه‌ی «گل» که دیگر واژه‌های «چمن»، «خار»، «شکوفه» و «سبزه» را به خاطر می‌آورد که از یک مجموعه می‌باشند؛ بنابراین واژه‌های گل، چمن، خار، شکوفه و سبزه، مراعات نظیر هستند.

مثال دیگر: بسی تیر و دی ماه و اردیبهشت
واژه‌های تیر، دی ماه و اردیبهشت با هم مراعات نظیر (= تناسب) دارند.

نکته دو واژه برای به وجود آوردن مراعات نظیر، کافی است.

نکته‌های دستوری: این بیت از سه جمله تشکیل شده است و در جمله‌ی اول، فعل «آغاز می‌کنم» بعد از «به نام آن که» حذف شده / فکرت ← مفعول / چراغ دل ← ترکیب اضافی و مفعول / «را» به معنی «به» است و حرف اضافه می‌باشد ← فکرت [را] به جان آموخت

توضیح: «ت» در «فکرت»، مربوط به خود کلمه است؛ یعنی، ضمیر به حساب نمی‌آید.

بیت ۲: ز فضلش هر دو عالم، گشت روشن / ز فیضش خاکِ آدم، گشت گلشن

معنی: از بخشش خداوند، دو جهان (دنیا و آخرت)، نورانی شد (هر دو عالم، پُر از بخشش خداوند است). و از لطف خداوند، جسم انسان، تبدیل به گلستان با طراوت شد.

نکته‌ی دستوری: این بیت دو جمله دارد. / فضلش (= فضلِ او) و فیضش (= فیضِ او) ← ترکیب اضافی، هستند.

توضیح: منظور از «خاک آدم» همان جسم انسان است و این مصراع به آفرینش انسان، اشاره دارد.

بیت ۳: جهان، جمله، فروغِ رویِ حق، دان / حق اندر وی ز پیدایی است پنهان

معنی: تمام پدیده‌های جهان، نشان دهنده‌ی وجودِ عظمتِ خداوند هستند. خداوند از شدتِ آشکاری در این پدیده‌ها، پنهان به نظر می‌رسد. **نکته‌ی آرایه‌ای:** پیدایی و پنهان ← تضاد

نکته‌ی دستوری: این بیت از دو جمله، تشکیل شده است. جمله‌ی اوّل (مصراع اوّل)، امری است و جمله‌ی دوم (مصراع دوم) خبری.

بیت ۴: خرد را نیست تابِ نورِ آن روی / بُرو از بهرِ او، چشمِ دگر جوی

معنی: عقل مادی و ظاهری انسان، توانایی درک نور معنوی خداوند را ندارد؛ بنابراین برای درک حقیقت ذات خداوند باید از چشم غیرمادی و حقیقت بین (= از راهِ دل) استفاده کرد.

نکته‌ی آرایه‌ای: تاب به خرد نسبت داده شده است ← شخصیت بخشی / چشمِ دگر جُستن ← کنایه از تغییر نگاه و نگرش

نکته‌های دستوری: بیت از سه جمله تشکیل شده است. جمله‌ی اوّل، خبری و جمله‌ی دوم امری است. / «را» در مصراع اوّل، نشانه‌ی مفعولی نیست، بلکه به معنی «برای»، حرف اضافه است؛ در مصراع اوّل، مفعول وجود ندارد. / در مصراع دوم، «او» به خداوند، برمی‌گردد / دگر ← مخففِ دیگر

توضیح: در این بیت به این نکته اشاره شده است: انسان با چشم خودش، نمی‌تواند خدا را ببیند بلکه باید از راهِ دل (= از راه غیر مادی)، خداوند را درک کند.

بیت ۵: در او هر چه بگفتند از کم و بیش / نشانی داده‌اند از دیده‌ی خویش

معنی: هر کسی به اندازه‌ی درک و توانایی خودش، خداوند را توصیف کرده است؛ حال آن که حقیقتِ خداوند را، هیچ کس، نتوانسته است، وصف بکند.

نکته‌ی آرایه‌ای: کم و بیش ← تضاد

نکته‌های دستوری: این بیت دو جمله دارد: مصراع اوّل ← یک جمله و مصراع دوم ← یک جمله / «او» به خداوند برمی‌گردد؛ یعنی مرجع ضمیر «او»، خداوند است. / او ← متمم / هر چه ← مفعول

توضیح: «کم و بیش»، یعنی مقداری از درک و وصفِ خداوند.

بیت ۶: به نزدِ آن که جانش در تجلّی است / همه عالم، کتابِ حق تعالی است

معنی: پیش آن کسی که روح و جان، محلّ تابش نور معنوی خداوند شده است، تمام جهان مانند کتابی است که راز عظمت خداوند را آشکار کرده است و انسان خداشناس، می‌تواند با دیدن این پدیده‌ها، خداوند را بشناسد.

نکته‌ی آرایه‌ای: همه عالم به کتاب، تشبیه شده است. (همه عالم ← مشبّه / کتاب ← مُشبّه‌به)

نکته‌های دستوری: این بیت دو جمله دارد / «ش» در جان، مضاف الیه است و «جان» (جانِ او) / جان و همه عالم، نقش نهادی دارد.

نکته‌ی ادبی

قافیه‌ها و ردیف‌های (این شعر، عبارت‌اند از):

- بیت اول:** آموخت و برافروخت ← قافیه (ردیف ندارد)
- بیت دوم:** روشن و گلشن ← قافیه (ردیف ندارد)
- بیت سوم:** دان و پنهان ← قافیه (ردیف ندارد)
- بیت چهارم:** روی و جوی ← قافیه (ردیف ندارد)
- بیت پنجم:** بیش و خویش ← قافیه (ردیف ندارد)
- بیت ششم:** تجلی و تعالی ← قافیه (است ← ردیف)

واژه‌های مهم املایی

فکرت - فضل - عالم - فیض - جمله - فروغ - پنهان - تاب - از بهر او - دیده‌ی خویش - نزد - تجلی - حق تعالی

هم‌خانواده‌ی واژه‌ها

- نشان ← نشانی - نشانه - بی‌نشان
- دیده ← دیدار - بیننده - بینا - دیدنی
- تجلی ← متجلی - جلی - جلا
- کتاب ← کُتب (= جمع کتاب) - مکاتبه - مکتوب - کتابت
- تعالی ← متعالی - اعلی - عالی
- فکرت ← افکار (= جمع فکر) - فکر - تفکر - متفکر
- فضل ← فاضل - فضیلت - فضایل (= جمع فضیلت)
- فیض ← فیاض - فیوض - مُستفیض
- حق ← حقیقت - حقایق (= جمع حقیقت) - محقق - تحقیق
- نور ← انوار (= جمع نور) - منور - نورانی
- توجه:** عالم مفرد عوالم است و هم‌خانواده‌ی هم هستند. (عالم را با عالم اشتباه نکنید. عالم یعنی دنیا، جهان؛ اما عالم یعنی دانشمند)

پیام درس

مفهوم کلی شعر «به نام آن که جان را فکرت آموخت» مناجات است؛ یعنی راز و نیاز کردن با خداوند. در این شعر، شاعر به وصف عظمت خداوند می‌پردازد و این که خداوند بی‌نیاز، انسان‌ها و پدیده‌های طبیعت را خلق کرده است. انسان‌های عارف و خداشناس می‌توانند با دیدن این پدیده‌های طبیعت به عظمت خداوند، پی ببرند و خداوند را بشناسند.

توضیح: در مناجات‌ها همیشه بی‌نیازی خداوند و نیاز و ناتوانی انسان‌ها، آشکار است.

تاریخ ادبیات

شبستری، شیخ محمود (قرن هشتم هجری)

از عارفان مشهور ایرانی است که نوشته‌ها و سروده‌هایی در زمینه‌ی عرفان اسلامی دارد. معروف‌ترین اثر او که به شعر است، مثنوی «گلشن راز» نامیده می‌شود.

فصل اوّل

آفرینش

❖ درس اوّل: معرفت آفریدگار
❖ درس دوم: پنجره‌های شناخت

درس اول

معرفت آفریدگار

توجه

برای خواندن دانش زبانی این درس (= انواع جمله از نظر محتوا) به صفحه ۱۰۴ همین کتاب، مراجعه کنید.

نوع نثر: قدیمی، ساده و روان برگرفته از: تاریخ بلعمی، ابوعلی بلعمی

معنی واژه‌ها، به ترتیب سطرها و بیت‌ها

- ☆ **خَلَقَ**: آفریده، مردم
- ☆ **خالق**: آفریدگار، خلق کننده
- ☆ **نعمت**: بخشش، مال، روزی
- ☆ **سپاس‌داری**: سپاسگزاری، شکرگزاری
- ☆ **باید**: لازم و شایسته است.
- ☆ **اندیشه کردن**: فکر کردن
- ☆ **مخلوق**: آفریده شده، انسان
- ☆ **غفلت**: نادانی، بی خبری
- ☆ **مرغزار**: چمنزار، سبزه‌زار
- ☆ **گردون**: آسمان
- ☆ **زار**: ناتوان، ضعیف، نحیف
- ☆ **غنیمت**: فرصت مناسب، سود، آنچه به دست آید.
- ☆ **ربیع**: بهار، هنگام بهار
- ☆ **موزون**: دارای وزن و آهنگ، سنجیده
- ☆ **قُمری**: پرنده‌ی خاکستری رنگ و کوچک‌تر از کبوتر
- ☆ **نظر**: عقیده، فکر
- ☆ **هوشیار**: انسان خردمند
- ☆ **معرفت**: شناخت به علم و دانش

معنی جمله‌های مهم

این همه خلق را که شما بینید بدین چندین بسیاری، این همه را خالق است که آفریدگار ایشان است و نعمت بر ایشان از وی است.

معنی: آدم‌های بسیاری را که می‌بینید، آفریننده‌ای دارند که آن‌ها را آفریده است و به همه‌ی آن‌ها، مال و روزی بخشیده است.
نکته‌ی دستوری: این همه خلق ← مفعول / این همه (= این همه را خالق است) ← مَتَمَّ (= برای این همه) / «را» در «این همه خلق را»، نشانه‌ی مفعولی است. «را» در «این همه را» به معنی برای، حرف اضافه است.

بیشتر بدانیم

مُتَمِّم اسم (= کلمه) یا گروه اسمی است که بعد از حرف اضافه می‌آید؛ مانند: من بِا او آمدم.
 حرف اضافه
 حروف اضافه عبارت‌اند از: در، به، از، برای، بَهر، از بَهر، مثل، مانند، همانند، بدون، بر، همچو، همچون و ...

نکته اگر «را» به معنی «برای»، «به» و «از» به کار رود، حرف اضافه است نه نشانه‌ی مفعولی؛ مانند: حاتم طایی را پرسیدند ... از حاتم طایی پرسیدند. («را» به معنی «از» ← حرف اضافه / حاتم طایی ← مَتَمِّم)

آفریدگار را بیاید پرستیدن و بر نعمت او سپاس داری باید کردن.

معنی: شایسته است که خداوند را ستایش کنیم و نسبت به نعمت و روزی او شکرگزار باشیم.

نکته‌های دستوری: این عبارت، دو جمله دارد. / آفریدگار ← مفعول / نعمت ← متمم / او ← مضاف‌الیه

اندیشه کردن اندر کار خالق و مخلوق، روشنائی افزایش اندر دل، و غفلت از این و نااندیشیدن، تاریکی افزایش اندر

دل و نادانی، گمراهی است.

معنی: فکر کردن در کار خدا و آفریده‌هایش، سبب آگاهی و بینش انسان‌ها می‌شود و بی‌توجهی نسبت به کار خداوند و فکر نکردن به آن، سبب گمراهی و نادانی وجود انسان‌ها می‌شود.

نکته‌ی آرایه‌ای: اندیشه کردن و نااندیشیدن ← تضاد / خالق و مخلوق ← تضاد / روشنائی و تاریکی ← تضاد

نکته‌های دستوری: این عبارت از سه جمله، تشکیل شده است. / اندیشه کردن ← نهاد / اندر (= در) ← حرف اضافه و کار متمم / روشنائی ← مفعول / غفلت از این ← نهاد / نااندیشیدن ← نهاد / تاریکی ← مفعول

نکته اندیشه کردن و نااندیشیدن، فعل نیست و جمله هم به حساب نمی‌آید.

نکته‌ی ادبی: اندیشه کردن و نااندیشیدن ← هم‌خانواده / خالق و مخلوق ← هم‌خانواده

معنی بیت‌ها

شاعر: سعدی

قالب شعر: غزل

بیت ۱: باد بهاری وزید از طرف مرغزار

باز به گردون رسید، ناله‌ی هر مرغزار

معنی: باد [خوش] بهاری از جانب چمنزار وزید و دوباره آواز پرندگان نالان که منتظر بهار بودند به آسمان بلند شد.

نکته‌های دستوری: بیت دو جمله دارد / باد بهاری و مرغزار ترکیب وصفی هستند. / باد بهاری و ناله‌ی هر مرغزار ← نهاد

نکته‌ی آرایه‌ای: به گردون رسیدن ناله: کنایه از بلند شدن آواز به آسمان

بیت ۲: ناله‌ی موزون مرغ، بوی خوش لاله‌زار

خیز و غنیمت شمار، جنبش باد ربیع

معنی: [ای انسان] برخیز و قدر فصل بهار و زیبایی‌های آن را بدان و از آواز زیبا و خوش‌آهنگ پرندگان و بوی گل‌ها، لذت ببر.

نکته‌های دستوری: بیت از دو جمله تشکیل شده است. / فعل‌های «خیز» و «شمار» امری است. / ناله‌ی موزون و بوی خوش، ترکیب وصفی است. / «لاله‌زار» یک واژه‌ی غیرساده است و «زار» در «لاله‌زار» پسوند مکان است.

توجه: در این بیت، شاعر بر ورزش باد بهاری، آواز پرندگان و عطر گل‌ها تأکید کرده است.

بیت ۳: بلبل و قُمری چه خواند؟ یاد خداوندگار

هر گل و برگ که هست، یاد خدا می‌کند

معنی: گل‌ها، برگ‌ها و پرندگان (= همه‌ی موجودات) در حال ستایش خداوند هستند و با خدا راز و نیاز می‌کنند.

نکته‌ی آرایه‌ای: گل و برگ ← مراعات نظیر / بلبل و قُمری ← مراعات نظیر

نکته‌های دستوری: بیت از چهار جمله، تشکیل شده است. / در جمله‌ی چهارم فعل حذف شده است ← یاد خداوندگار [را] [خواند] / هر گل و برگ ← نهاد

مفهوم این بیت: به غیر از انسان، موجودات دیگری هم خداوند را ستایش می‌کنند.

بیت ۴: برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفتری ست، معرفت کردگار

معنی: از نظر انسان خردمند، برگ‌های درختان به هنگام بهار، مانند کتابی هستند که عظمت و بزرگی خداوند را به ما می‌شناسانند.
نکته‌های دستوری: این بیت، یک جمله دارد. / «برگ درختان»، «نظر هوشیار»، «ورقش (ورق او)» و «معرفت کردگار» ترکیب اضافی است. / درختان سبز ← ترکیب وصفی

نکته‌های آرایه‌ای: برگ درختان مانند دفتری است ← تشبیه / ورق و دفتر ← مراعات نظیر

نکته‌ی ادبی

قافیه‌های این شعر، عبارت‌اند از:

بیت اول: مرغزار و زار ← قافیه
بیت دوم: لاله‌زار ← قافیه
بیت سوم: خداوندگار ← قافیه
بیت چهارم: کردگار ← قافیه
در این شعر، ردیف وجود ندارد.

توضیح بیشتر

به موصوف و صفت، ترکیب وصفی می‌گویند و به مضاف و مضاف‌الیه، ترکیب اضافی.
 اگر به آخر ترکیب، «تر» اضافه کنیم و معنی بدهد، وصفی است؛
 مانند: دوست مهربان + تر ← ترکیب وصفی
 اگر معنی ندهد، اضافی است؛
 مانند: راه مدرسه + تر ← ترکیب اضافی
 اگر در بین ترکیب، «خیلی» یا «بسیار» اضافه کنیم و معنی بدهد، وصفی است؛
 مانند: کوه سر به فلک کشیده ← کوه [بسیار] سر به فلک کشیده ← معنی می‌دهد ← ترکیب وصفی.
 راه‌های شناخت دیگری هم وجود دارد که در این‌جا از توضیح آن صرف‌نظر می‌کنیم.

واژه‌های مهم املائی

خلق - خالق - نعمت - سپاس‌داری - مخلوق - افزایش - غفلت - طرف - مرغزار - مرغ زار - غنیمت - ربیع - ناله‌ی موزون - لاله‌زار - قُمری - هوشیار - معرفت

هم‌خانواده‌ی واژه‌ها

خَلَقَ ← خالق - مخلوق - خلقت
تَوْجَه: واژه‌ی «خَلَقَ» را با «خُلُق» نباید اشتباه کرد.
 این دو واژه هم‌خانواده نیستند. خُلُق، مفرد «اخلاق» است.
آفریدگار ← آفریده - آفریننده - آفرینش
نعمت ← اِنعام - تَعَمُّم - مُنعم (= توانگر)
پرستیدن ← پرستش - پرستار - پرستنده
 («پرستش» با این واژه‌ها هم‌خانواده نمی‌شود.)
غفلت ← غافل - مُغفَل - اِغفال
تَوْجَه: دفتر مفرد دفاتر است و هم‌خانواده‌ی هم می‌باشند.
نادانی ← نادانسته - داننده - دانستنی
ناله ← نالیدن - نالان - نالش - نالیده
موزون ← اوزان - توازن - وزن
غنیمت ← اغتنام - مُغنم - غنائیم
 (این واژه‌ها را نباید با دو واژه‌ی «غنی» و «اغنیا» هم‌خانواده گرفت. غنی و اغنیا با هم، هم‌خانواده هستند.)
جُنُبش ← جنبیده - جُنبان - جنبیدن
معرفت ← عرفان - تعریف - تعاریف - معرِف

مفهوم کلی نثر کتاب تاریخ بلعمی این است که انسان باید قدردان خداوند باشد. خداوندی که بی هیچ مُزدی، آن‌ها را آفریده و به آن‌ها نعمت بخشیده است. (به سپاس‌گزاری در برابر خداوند، توصیه شده است).
مفهوم شعر سعدی: تنها انسان نیست که خداوند را ستایش می‌کند بلکه تمام موجودات خداوند را می‌ستایند. طبیعت و پدیده‌های آن، بیانگر عظمت و شناخت خداوند هستند و این پیام را انسان خردمند به راحتی درک می‌کند.

تاریخ ادبیات

تاریخ بلعمی

از سال ۳۵۲ هـ. ق (قرن چهارم) بلعمی، تاریخ طبری را، که محمدبن جریر طبری به عربی نوشته بود، به زبان فارسی ترجمه کرد. بلعمی پس از شروع به ترجمه‌ی این کتاب، اطلاعات دیگری راجع به تاریخ ایران به دست آورد و بر آن افزود. در واقع آن را به صورت تألیف مستقلی درآورد که به تاریخ بلعمی شهرت یافته است.

تاریخ ادبیات

سعدی، شیخ مُصلح‌الدین

از بزرگ‌ترین شاعران و نویسندگان ایران است. آموزش‌های مقدماتی را در زادگاه خود، شیراز، فرا گرفت. برای اتمام تحصیلات به بغداد رفت. پس از ۳۵ سال به شیراز برگشت. بوستان (به شعر) و گلستان (نثر همراه شعر) و دیوان اشعار از او بر جای مانده است. مجموعه‌ی این آثار «کلیات سعدی» نامیده می‌شود. سعدی یکی از بزرگ‌ترین شاعران و نویسندگان ایرانی در قرن هفتم است. موضوع کتاب بوستان، اخلاق، تربیت، سیاست و اجتماعیات است که به شعر می‌باشد.

حکایت / محبت

نوع نثر: ساده و روان

برگرفته از: داستان‌های کوتاه از نویسندگان ناشناس

معنی واژه‌ها، به ترتیب سطرها

☆ **صخره:** سنگ بزرگ و سخت

☆ **حک:** تراشیدن، خراشیدن

آزردم: ناراحت کردم

رنجیدم: ناراحت شدم، غمگین شدم

اختلاف: ناسازگای، نزاع، عدم موافقت

☆ **مُشاجره:** با هم نزاع و دعوا کردن

سخت آزرده شد: بسیار ناراحت شد.

آبادی: روستا

پیام درس

منظور از این که «محبت‌ها را باید روی سنگ و بدی‌ها را روی شن نوشت» چیست؟
پاسخ: عشق و محبت باید جاودان باشد و از یادها نرود؛ بنابراین آن را باید بر روی سنگ نوشت تا باقی بماند، اما بدی‌ها را باید بر روی شن‌ها نوشت تا به زودی از بین برود و دیگر نشانی از آن نباشد؛ یعنی دنیا باید سرشار از عشق و محبت باشد و از بدی‌ها پاک شود.

فکر کن، جواب بده!

امیر، بهروز و سعید، هر کدام چند ویژگی دارند و از این نظر مردانِ جالبِ تویی هستند.

۱- دو نفر از آنان تیزهوش، دو نفر خداکار، دو نفر هنرمند و دو نفر سفاوتمند هستند.

۲- هر کدام از این سه مرد، بیش از سه ویژگی ندارند.

۳- در مورد امیر می‌توانیم بگوییم: اگر او تیزهوش باشد، سفاوتمند هم هست.

۴- در مورد بهروز و سعید می‌توانیم بگوییم: اگر هر کدام خداکار باشند، هنرمند هم هستند.

۵- در مورد امیر و سعید می‌توانیم بگوییم: اگر هر کدام سفاوتمند باشند، هنرمند هم هستند.

★ به نظر شما کدام یک از این سه مرد، سفاوتمند نیست؟

درس دوم

پنجره‌های شناخت

توجه

برای خواندن واژه‌آموزی این درس (= هم‌خانواده) به صفحه‌ی ۱۲۹ همین کتاب، مراجعه کنید.

نوع نثر: ساده و روان

معنی واژه‌ها، به ترتیب سطرها

پایند باشیم: مُقید باشیم، عهده‌دار باشیم
مشاهده: دیدن، با چشم دیدن
جالب: آنچه علاقه‌ی کسی را به خود جلب می‌کند، در خور توجه
لا بُد: گویا، انگار، چنان که معلوم است.
شگفت زده: همراه با تعجب
عملکرد: فعالیت، حاصل و نتیجه‌ی کاری
موضوع: مطلب، آنچه درباره‌ی آن گفتگو می‌شود.
کشف: آشکار شدن، پی بردن به وجود چیزی
هراسیدن: ترسیدن (نهراسیم: نترسیم)

خلقت: آفرینش، طبیعت
عجله: شتاب کردن در کاری
درنگ: صبر، توقف، تأخیر
فهم: فهمیدن و دریافتن چیزی
تفکر: اندیشه، اندیشیدن
شباهت: شبیه بودن، همانند بودن
به راستی: به درستی
پدیده: آنچه وجود دارد، چیز
اشیا: جمع شیء، چیزها، شیء‌ها
پسندیده: خوب، نیکو

معنی جمله‌های مهم

به راستی که هر کلمه، رنگ و بویی دارد و مانند ما دانش‌آموزان کلاس، کلمات هم وظیفه‌ای بر دوش دارند.
معنی: به درستی که هر کلمه، پیام و مفهومی (= ارزشی) دارد و مانند ما دانش‌آموزان کلاس، کلمه‌ها هم مسئولیتی را بر عهده دارند.
نکته‌های آرایه‌ای: کلمات به دانش‌آموزان، تشبیه شده است. / بر دوش داشتن وظیفه ← جان‌بخشی و کنایه از بر عهده داشتن مسئولیت

ما با شناخت خود و شناخت خلق و خلقت، سرانجام به خالق همه‌ی این‌ها ایمان می‌آوریم.
معنی: ما با خودشناسی (= شناختن خودمان) و شناخت مردم و آفریده‌های آفرینش، عاقبت به آفریننده‌ی واقعی (= خداوند) ایمان می‌آوریم.

هر کس تنها به خود تکیه کند و خودبینی را پیشه سازد، به شناخت خالق، دست نمی‌یابد؛ به همین سبب، خود با خالق، ارتباطی ندارد!

معنی: هر کس فقط به خودش تکیه و تأکید کند و سرگرم خودپسندی و خودخواهی شود، نمی‌تواند خداوند را بشناسد. به همین سبب، انسان خودبین و خودخواه نمی‌تواند به خداوند نزدیک شود.

□ خودبینی: خودخواهی، مغرور بودن □ پیشه سازد: کار خود قرار دهد.

به فکر فرو رفته بود.

معنی: مشغول فکر کردن شده بود.

واژه‌های مهم املایی

خلقت - خالق - عجله - لازم - ارتباط - گفت و گو - دقایقی - فرزانه - اعضا - تفکر - شباهت - نقطه‌ی آغاز - برخاست - بقیه - اجازه
خواست - رعایت اخلاق و آداب - محبت و احسان - صورت علمی - مشاهده - البته - تقریباً - بحث‌ها - انتها - بگذارید - اندازه - شخصیت -
نظر - حقیقت - موضوع - نه‌راسیم

هم‌خانواده‌ی واژه‌ها

دیدگاه ← دیدن - دیده - بیننده - بینا
صورت ← مصوّر - تصویر - صوّر (= جمع صورت)
مشاهده ← شاهد - مشهد - شواهد (= جمع شاهد)
نظر ← ناظر - نظارت - مناظره - منظر
حرف ← حروف (= جمع حرف) - حَرّاف (= پُر حرف) - تحریف
مشترک ← اشتراک - شریک - شرکت - مشارکت
کلمه ← کلام - مکالمه - تکلم (با واژه‌های تکامل، تکمیل و کامل هم‌خانواده نیستند).
تکیه ← اَتکا - مَتکی
سبب ← مُسَبّب - اسباب
بحث ← مُباحثه - مبحث - مباحث (= جمع مبحث)
عمل ← اعمال (= جمع عمل) - تعامل - عامل
نماینده ← نمایش - نماینده - نمودار - نمایان
نقش ← نقّاش - نقوش - مُنقّش
مفید ← فایده - فواید (= جمع فایده) - افاده
شخصیت ← شخص - اشخاص (= جمع شخص) - تشخیص
رفتار ← رفته - رفتن - رونده - روان - روش
گفتار ← گفته - گفتن - گوینده - گویا - گویش
شنیدن ← شنیده - شنوا - شنونده
کشف ← کاشف - مکشوف - مُکاشفه - اکتشاف

معلم ← علم - عالم - تعلّم - تعلیم
دَقّت ← دقایق (= جمع دقیقه) - دقیق - دقیقه
عجله ← عاجل - تعجیل - عجل
لازم ← لزوم - ملزوم - الزام
فهم ← تفهیم - مفاهیم (= جمع مفهوم) - فهیم
ارتباط ← مرتبط - ربط - رابط
اعضا ← عضو - عضویت
شباهت ← شبیه - تشبیه - مشابهت
معنا ← معانی (= جمع معنی)
نقطه ← نقاط (= جمع نقطه)
توجه: این واژه‌ها را نباید با واژه‌های «مناطق» و «منطقه» هم‌خانواده گرفت.

آفرینش ← آفریننده - آفریدگار - آفریده
تفاوت ← متفاوت
وظیفه ← وظایف (= جمع وظیفه) - موظّف
شناخت ← شناخته - شناختن - شناسایی
اشیا ← شیء (= اشیاء جمع شیء است).
آداب (= جمع ادب) ← مؤدّب - تأدیب - ادیب
احسان ← محسن - حُسن - تحسین
مُحَبّت ← حبیب - احباب (= جمع حبیب) - مُحب

پیام درس

در این درس تأکید شده است که انسان باید در مرحله‌ی اوّل وجود خود را بشناسد و از غرور و خودخواهی فاصله بگیرد تا به وجود گران‌قدر خداوند پی ببرد و با خدا ارتباط برقرار کند.

بخوان و حفظ کن

ای مادر عزیز

شاعره: ابوالقاسم حالت

قالب شعر: غزل

معنی واژه‌ها، به ترتیب بیت‌ها

لطف: مهربانی، مَدَارا، نیکویی	☆ سهل: ساده، آسان
صفا: پاکی، یک‌رنگی، صمیمیت	خشنودی: راضی بودن، خوش حال بودن
محبت: دوست داشتن کسی، دوستی	☆ مایه: مقدار، اندازه
همپایه: برابر، هم‌ردیف، مساوی	رضا: رضایت، خشنود
بُرون: مخفّف بیرون	اختیار: آزادی عمل، میل و خواست
سرا: خانه	

معنی بیت‌ها

بیت ۱: قربان مهربانی و لطف و صفای تو

ای مادر عزیز که جانم فدای تو

معنی: ای مادر عزیز و گرامی، من فدای مهربانی و پاکی تو بشوم.

نکته‌ی دستوری: بیت از سه جمله تشکیل شده است. جمله‌ی اوّل ← ای مادر عزیز (= ندا و منادا) / جمله‌ی دوم ← جانم فدای تو [یاد] / جمله‌ی سوم ← قربان مهربانی و لطف و صفای تو [بشوم].

بیت ۲: همپایه‌ی محبت و مهر و وفای تو

هرگز نشد محبت یاران و دوستان

معنی: عشق و محبت یاران و دوستان صمیمی، هرگز به اندازه‌ی عشق و مهربانی تو نیست. (عشق و محبت مادر، بی‌نظیر است).

نکته‌های دستوری: محبت یاران و دوستان، نهاد است / بیت یک جمله دارد.

بیت ۳: این خانه، خانه‌ی تو و این دل، سرای تو

مهرت، برون نمی‌رود از سینه‌ام که هست

معنی: مهر و محبت تو از وجودم پاک نمی‌شود و همیشه باقی می‌ماند؛ زیرا قلب من، جایگاه عشق و محبت تو است.

نکته‌های آرایه‌ای: مهر و دل ← مراعات نظیر / در مصراع دوم، دل (= مشبّه) به سرا (= مشبّه‌به)، تشبیه شده است.**نکته‌های دستوری:** این بیت سه جمله دارد. در جمله‌ی سوم فعل «هست» حذف شده است ← این دل، سرای تو [هست]**نکته‌ی ادبی:** در مصراع دوم، منظور از خانه (= این خانه) همان سینه (قلب) است که جایگاه محبت و مهربانی می‌باشد.

بیت ۴: سهل است اگر که جان دهم اکنون برای تو

ای مادر عزیز که جان داده‌ای مرا

معنی: ای مادر عزیز که مرا به دنیا آورده‌ای و به من زندگی تازه‌ای بخشیدی اگر من الان خودم را در راه تو فدا کنم، ساده و آسان است.

نکته‌ی آرایه‌ای: جان دهم: کنایه از فدا شوم

نکته‌های دستوری: بیت از چهار جمله تشکیل شده است. / ای ← نشانه‌ی ندا و مادر عزیز ← منادا / مرا ← به من (را: حرف اضافه‌ی «به» است).

نکته‌ی ادبی: در مصراع اوّل «جان دادن» به معنی «جان بخشیدن و زنده کردن» است؛ امّا در مصراع دوم «جان دادن» کنایه از «فدا شدن و مردن» است که با هم تضاد دارند.